

[2022] 3 एस. सी. आर.134

सर्वोच्च न्यायालयाचे अहवाल

[2022] 3 एस. सी. आर.134

महाराष्ट्र राज्य

विरुद्ध

शेख महमूद आणि इतर

(2022 चा दिवाणी अपील क्रमांक 2784)

एप्रिल 06,2023

[हेमंत गुप्ता आणि विरुद्ध रामसुब्रमणियन, जे. जे.]

वक्फ-वक्फ कायदा, 1995. कलम 14 आणि 15-महाराष्ट्र राज्याच्या अल्पसंख्याक विकास विभागाने दिनांक 13/09/2019 रोजी जारी केलेल्या अधिसूचनेद्वारे महाराष्ट्र राज्य वक्फ मंडळाच्या सदस्य म्हणून पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती, त्यानंतरच्या दिनांक 04/03/2022 च्या अधिसूचनेद्वारे रद्द करण्यात आली-पहिल्या प्रतिवादीने दाखल केलेल्या रिट याचिकेत उच्च न्यायालयाने नियुक्ती रद्द करणे मनमानी म्हणून बाजूला ठेवले होते-अपीलवर असे म्हटले गेले: पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती रद्द करणे हे मनमानी होते, उच्च न्यायालयाकडे खरोखरच कोणतेही साहित्य नव्हते-कार्यकारिणीची कारवाई मनमानी ठरवण्यासाठी वस्तुनिष्ठ आधार असणे आवश्यक आहे - ते या प्रकरणात अस्तित्वात नव्हते.

दिवाणी अपील अधिकार क्षेत्र :

2022 चे दिवाणी अपील No.2784.

2020 च्या याचिकेतील औरंगाबाद येथील मुंबई न्यायपीठातील उच्च न्यायालयाच्या No.3983 तारखेच्या निर्णय आणि आदेशावरून.

सचिन पाटील, अपीलकर्त्याचे वकील.

सिद्धार्थ भटनागर, वरिष्ठ अधिवक्ता, निशांत आर. कटनेश्वरकर, रवींद्र केशवराव अदसुरे, गौरव नायर, प्रणती भटनागर, अँनी मॅथ्यू, आदित्य एस., प्रचेता कर, नदीम अफरोज, अधिवक्ता, प्रतिवादीकर्त्यासाठी

न्यायालयाचा पुढील आदेश मंजूर करण्यात आला:

आदेश

१. परवानगी दिली.

2. महाराष्ट्र राज्य वक्फ मंडळाचे सदस्य म्हणून येथे पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती, दिनांक 13/09/2019 च्या अधिसूचनेद्वारे, त्यानंतरच्या दिनांक 04/03/2022 च्या अधिसूचनेद्वारे रद्द करण्यात आली होती, परंतु मुंबई उच्च न्यायालयाने पहिल्या प्रतिवादीने दाखल केलेल्या रिट याचिकेत हे रद्द करणे

मनमानी म्हणून बाजूला ठेवले होते, ज्यामुळे महाराष्ट्र राज्याला वरील अपील करण्यास भाग पाडले गेले.

3. महाराष्ट्र राज्याचे विद्वान स्थायी वकील श्री. सचिन पाटील, पहिल्या प्रतिवादीची बाजू मांडणारे विद्वान वकील श्री. निशांत आर. कटनेश्वरकर आणि दुसऱ्या प्रतिवादीची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. सिद्धार्थ भटनागर, ज्यांना पहिल्या प्रतिवादीच्या जागी नियुक्त करण्यात आले आहे, असे आम्ही ऐकले आहे.

4. महाराष्ट्र राज्याच्या अल्पसंख्याक विकास विभागाने महाराष्ट्र राज्य वक्फ मंडळाचे सदस्य म्हणून पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती करण्यासाठी जारी केलेल्या दिनांकित 13.09.2019 च्या अधिसूचनेत खालीलप्रमाणे म्हटले आहे:

"वक्फ कायदा, 1995 (1995 चा 43 वा) च्या कलम 14 च्या उपकलम (9) आणि उपकलम (क) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून आणि शहर नियोजन किंवा व्यवसाय कर्मचारी व्यवस्थापन सामाजिक कार्य, वित्त किंवा महसूल, कृषी आणि विकास उपक्रमांचा व्यावसायिक अनुभव असलेल्या मुस्लिमांमधील एखाद्या व्यक्तीच्या

नामनिर्देशनाशी संबंधित असलेल्या या संदर्भात यापूर्वी जारी केलेल्या सर्व अधिसूचनांच्या जागी महाराष्ट्र सरकार याद्वारे" ज्यांना नगर नियोजन किंवा व्यवसाय कर्मचारी व्यवस्थापन सामाजिक कार्य, वित्त किंवा महसूल, कृषी आणि विकास उपक्रमांचा व्यावसायिक अनुभव आहे "या श्रेणीतून श्री. महमुद महबूब शेख यांची महाराष्ट्र राज्य वक्फ मंडळाचे सदस्य म्हणून नियुक्ती करते, ज्यांचे मुख्यालय येथे आहे.

5. पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती रद्द करणाऱ्या राज्याने जारी केलेल्या

4.03.2020 तारखेच्या अधिसूचनेचा संबंधित भाग खालीलप्रमाणे आहे:

"आणि त्याउलट, महाराष्ट्र सरकार श्री. महमुद महबूद शेख यांची उक्त मंडळाचे सदस्य म्हणून झालेली नियुक्ती रद्द करणे योग्य असल्याचे मानते;

त्यामुळे आता, वक्फ कायदा, 1995 (1995 चा 43) च्या कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या कलम (सी) सह वाचन केलेल्या उपकलम (9) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा आणि त्या वतीने त्याला सक्षम करणाऱ्या इतर सर्व

अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्र सरकार याद्वारे उक्त मंडळाच्या श्री. महमुद महबुद शेख यांची नियुक्ती रद्द करते.

6. उच्च न्यायालयाने या अपीलात आक्षेपार्ह आदेशाद्वारे नियुक्ती रद्द करण्याचा निर्णय इतर कारणांबरोबरच रद्द केला, (1) वक्फ कायदा, 1995 चे कलम 15 पाच वर्षांचा निश्चित कार्यकाळ विहित करतो, जो कलम 16 च्या संदर्भात सदस्य अपात्र ठरल्यास किंवा कलम 20 च्या संदर्भात काढून टाकल्यासच कमी केला जाऊ शकतो; (2) मर्जीच्या सिद्धांताला स्थान नाही आणि अशा नियुक्त्या सरकारच्या इच्छेनुसार रद्द केल्या जाऊ शकत नाहीत; (3) प्रतिवादीच्या नियुक्तीसाठी मुख्यमंत्र्यांची मंजूरी आवश्यक आहे या त्यांच्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ व्यवहार नियमांच्या नियम 15 वर राज्य सरकारवर ठेवलेले अवलंबित्व, परंतु प्रत्यक्षात अशी मान्यता प्राप्त झाली नाही. या गोष्टीचा काही परिणाम होणार नाही कारण वक्फ बोर्ड च्या सदस्याची तुलना वैधानिक न्यायासनाशी करता येणार नाही. (4) प्रतिवादीची नियुक्ती स्वैरपणे रद्द करण्यात आली ज्यामुळे उच्च न्यायालयाला हस्तक्षेप करावा लागला.

7. वक्फ मंडळाच्या सदस्याच्या पदाची तुलना न्यायाधिकरणाच्या सदस्याशी केली जाऊ शकत नाही आणि महाराष्ट्र सरकारच्या कामकाजाच्या नियमांच्या नियम 15 अंतर्गत संविधानाच्या कलम 166 च्या संदर्भात जारी केलेल्या

अनुच्छेद No.23 चा या प्रकरणाला कोणताही संबंध नाही, असे उच्च न्यायालयाने म्हटले होते, हे सुरुवातीला आपण निदर्शनास आणून दिले पाहिजे.

8. परंतु उच्च न्यायालयाचे निष्कर्ष (i) वक्फ कायद्याच्या कलम 15 अंतर्गत निर्धारित केलेल्या मंडळाच्या सदस्याच्या पदाचा कार्यकाळ कलम 16 अंतर्गत अपात्रता किंवा कलम 20 अंतर्गत हकालपट्टीच्या बाबतीत वगळता कमी केला जाऊ शकत नाही; आणि (ii) नियुक्ती रद्द करणे मनमानी होते, हे कायम राखण्यास असमर्थ आहेत. कारणे समजून घेणे कठीण नाही. तर कायद्याचे कलम 13 वक्फ मंडळाच्या स्थापनेशी संबंधित आहे (आता हे नाव आहे 2013 च्या 27 व्या दुरुस्ती कायद्यांतर्गत 'औकाफ' मंडळ म्हणून बदलले), कलम 14 मंडळाची रचना, सदस्यांची निवड आणि मंडळाच्या अध्यक्षीय निवडीची पद्धत यांच्याशी संबंधित आहे. साधारणपणे, मंडळाच्या सदस्यांची नियुक्ती दोन वेगवेगळ्या पद्धतींनी केली जाईल, म्हणजे (1) कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या खंड (ब) मध्ये नमूद केल्यानुसार प्रत्येक निवडणूक महाविद्यालयातून निवड; आणि (2) कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या खंड (क), (ड) आणि (ई) च्या संदर्भात राज्य सरकारद्वारे नामनिर्देशन.

9. पहिल्या प्रतिवादीची नामनिर्देशन ही कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या खंड (सी) च्या संदर्भात राज्य सरकारने नामनिर्देशन करण्याच्या कालनिर्णयी पथ

विश्लेषणीद्वारे केली होती, हे निदर्शनास आणून देणे प्रासंगिक आहे.दोन्ही श्रेणींखालील नामनिर्देशन (निवडणूक किंवा नामनिर्देशन) राज्य सरकारने जारी केलेल्या अधिसूचनेद्वारे आणि अधिकृत राजपत्रात प्रकाशित केली जावी.हे कलम 14 च्या उपकलम (9) नुसार आहे.कलम 14 चे उपकलम (9) खालीलप्रमाणे आहे:-

"14. मंडळाची रचना.- असे. ****

XXX

XXX

XXX

(9) मंडळाच्या सदस्यांची नियुक्ती राज्य सरकार अधिकृत राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे करेल."

10. हे खरे आहे की कलम 15 मध्ये कलम 14 (9) अंतर्गत जारी केलेल्या अधिसूचनेच्या तारखेपासून मंडळाच्या सदस्यांसाठी पाच वर्षांचा कार्यकाळ निश्चित केला आहे.हे कलम 15 खालीलप्रमाणे आहे:-

"15. पदाचा कार्यकाळ.- मंडळाचे सदस्य कलम 14 च्या उपकलम 9 मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अधिसूचनेच्या

तारखेपासून पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी पद धारण
करतील."

11. जरी कलम 14 (9) दोन्ही श्रेणींमधील नामनिर्देशनसाठी समान असले आणि जरी कलम 15 कलम 14 (9) अंतर्गत अधिसूचनेद्वारे नियुक्त केलेल्या सदस्यांच्या पदाच्या मुदतीबद्दल बोलत असले, तरी नामनिर्देशन नेहमीच निवडणुकीपेक्षा थोडे वेगळे असते.कदाचित, कायद्याच्या योजना अशा निवडून आलेल्या सदस्यांचा कार्यकाळ कमी करून, कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या कलम (ब) अंतर्गत प्रत्येक निवडणूक महाविद्यालयातून निवडणूक प्रसंभाविक प्रक्रिया भंग करणे राज्य सरकारला शक्य होणार नाही.परंतु तोच तर्क नामनिर्देशित सदस्यांपर्यंत विस्तारला जाऊ शकत नाही. दुसऱ्या शब्दांत, खंड (सी), (डी) किंवा (ई) मध्ये समाविष्ट असलेल्या नामनिर्देशनाच्या प्रकरणांमध्ये राज्य सरकारला जागा नाही असे म्हणणे शक्य होणार नाही.

12. हे लक्षात घेतले पाहिजे की कलम 14 च्या उपकलम (1) च्या कलम (ई) अंतर्गत, राज्य सरकारच्या संयुक्त सचिव पदाच्या खाली नसलेल्या अधिकाऱ्याची मंडळावर नियुक्ती केली जाऊ शकते.उच्च न्यायालयाने ज्या पद्धतीने कलम 15 चा अर्थ लावला आहे त्यानुसार जर कलम 15 चा अर्थ लावला गेला, तर राज्य सरकारच्या अशा नामनिर्देशित अधिकाऱ्याला, जरी तो पाच

वर्षाचा कार्यकाळ पूर्ण होण्यापूर्वीच सेवानिवृत्त झाला असला तरीही, काम चालू ठेवण्याची परवानगी द्यावी लागू शकते.त्यामुळे, कलम 15 अंतर्गत विहित केलेल्या पदाच्या मुदतीत कपात केली जाऊ शकत नाही, हा उच्च न्यायालयाचा दृष्टिकोन स्वीकारणे शक्य नाही.किमान नामनिर्देशित सदस्याच्या बाबतीत तरी हे असेच आहे.

13. पहिल्या प्रतिवादीची नियुक्ती रद्द करणे हे मनमानी होते असे मत मांडण्यासाठी, उच्च न्यायालयाकडे खरोखर कोणतेही पुरावे नव्हते.नियुक्ती रद्द करण्याच्या आदेशात कोणतेही कारण नव्हते आणि रद्द करणे हे कलम 15 च्या विरोधात गेले हे उच्च न्यायालयाने नियुक्ती रद्द करणे मनमानी असल्याचे ठरवण्याचे एकमेव कारण आहे.कार्यकारिणीची कारवाई मनमानी व्हावी, यासाठी एक तथ्यात्मक आधार असणे आवश्यक आहे.या प्रकरणात ते अस्तित्वात नव्हते.

14. पहिल्या प्रतिवादीच्या विद्वान वकिलाने असा युक्तिवाद केला की नियुक्ती रद्द करण्याची अधिसूचना कलम 14 च्या उप-कलम (1) च्या कलम (सी) सह पठित उप-कलम (9) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून जारी करण्यात आली होती. या तरतुदी केवळ नियुक्तीशी संबंधित आहेत आणि

नियुक्ती रद्द करण्याशी संबंधित नसल्यामुळे, नियुक्ती रद्द करण्याची अधिसूचना कायदानुसार नसल्याचे पहिल्या प्रतिवादीच्या विद्वान वकिलाने सांगितले.

15. परंतु वरील युक्तिवाद या वस्तुस्थितीकडे दुर्लक्ष करतो की नियुक्ती करण्याच्या अधिकारात नियुक्ती रद्द करण्याच्या अधिकाराचाही समावेश असेल.त्यामुळे हा युक्तिवाद फेटाळण्यास पात्र आहे.

16. त्यानंतर पहिल्या प्रतिवादीच्या विद्वान वकिलाने असा युक्तिवाद केला की प्रतिवादीला काढून टाकण्यासाठी कायद्याच्या कलम 20 अंतर्गत विहित केलेल्या प्रक्रियेचे पालन केले गेले नाही.परंतु वक्फ मंडळाच्या सदस्यत्वाच्या पदावरून प्रतिवादीला हटवले गेले नाही या वस्तुस्थितीमुळे हा युक्तिवाद टिकू शकत नाही.रिट याचिकेतील आक्षेपार्ह अधिसूचनेमुळे त्यांची नियुक्ती रद्द करण्यात आली.त्यामुळे कलम 20 या प्रकरणाला लागू होत नाही.

17. वरील बाबी लक्षात घेता, उच्च न्यायालयाचा आदेश अस्थिर असल्याचे आम्हाला आढळले आहे.त्यामुळे, अपील मंजूर केले जाते आणि उच्च न्यायालयाचा आक्षेपार्ह आदेश रद्द केला जातो.उच्च न्यायालयासमोर प्रतिवादीने दाखल केलेली रिट याचिका फेटाळली जाते.

निधी जैन

अपील मंजूर करण्यात आले.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.